

„AMI A TARSOLYBAN MARADT...”
ÉSZREVÉTELEK A KÁRPÁT-MEDENCE BIZÁNCI
ÉRMEOFORGALMÁHOZ A 10. SZÁZAD ELSŐ
NEGYEDÉBEN**

A Kárpát-medencében megtelepedett népek és a Bizánci Birodalom kapcsolatrendszerének sajátos emlékei a bizánci érmék. A koraközépkori Nyugat-Európa ezüstre épülő pénzrendszerével szemben Bizáncban megtalálhatóak egyaránt az aranyból, ezüsből és rézből vert érmék, melyek egy többszintű pénzrendszernek az emlékei. E rendszer alapját a Nagy Konstantin római császár (306–337) alatt bevezetett és azt követően szinte Bizánc bukásáig folyamatosan vert solidusok adták. A különféle nomináliáknak azonban eltérő volt a szerepük a birodalom határain belül és kívül egyaránt. Míg a solidusokat magas értékük miatt inkább a külkereskedelem használták, vagy ajándékként, fizetesként és zsoldként jutottak a Bizánc vezető rétegét alkotó polgári és katonai hivatalokat betöltő személyekhez, addig a mindennapi életben ezüstmiliaréssal, illetve rézfollissokkal fizettek a bizánciak. Ezért figyelemreméltó megjelenésük és használatuk a birodalom határain kívül, mivel Bizánc gazdasági és egyéb kapcsolatairól sokat elárulnak a 9–11. században. Elemzésüket azonban mindenképpen ebben a kapcsolatrendszerben, valamint a forgalmi szerepük alapján szükséges elvégezni, amely mindaddig nem történt meg. E tanulmányban a kárpát-medencei bizánci érmeforgalom 10. század első negyedére jellemző sajátosságaival szeretnék foglalkozni, megpróbálva magyarázatot adni arra, hogy ezen időszakban miért csak rézfollisok fordulnak elő, míg a további nomináliák teljesen hiányoznak.

A leletcsoport jelentőségének ellenére a Kárpát-medencéből ismert honfoglalás- és államalapítás-kori bizánci érmékkel meglehetősen későn kezdett el foglalkozni a numizmatikai és a régészeti kutatás. Összegyűjtésükre elsőként Gedai István vállalkozott a Magyar Királyság területén előkerült idegen pénzsekkel foglalkozó tanulmányában.¹ A honfoglaláskor összes sírleletből ismert, valamint szórványként előkerült érmének

* 2500 Esztergom, József A. tér 2. prohaszkapeter@freemail.hu

** A tanulmány az OTKA PD 84158 és OTKA K 84159 pályázatok támogatásának köszönhetően készíthetett el.

¹ Gedai 1969, 107–110.

összegyűjtését és közreadását azonban Kovács László végezte el alapvető munkájában.² Könyvében a nyugati és arab érmék mellett a bizánciak is felvételre kerültek és a szerző egyes esetekben megfigyelhető rossz meghatározásai ellenére alapját jelentették a későbbi vizsgálatoknak.³

A bizánci érmék a 7. század után a honfoglaló magyarok megtelepedésével jelentek meg ismét nagyobb számban a Kárpát-medencében.⁴ Az első solidusok, melyeket a honfoglaló magyarokkal lehet kapcsolatba hozni, Theophilosnak (829–842) és társuralkodóinak, Kónstantinosnak (833–835) és III. Michaélnak (840–842, császár 842–867) a veretei. Ezen 832 és 839 között vert érmék több mint fél évszázaddal idősebbek, mint a magyarok legkorábbi bizonyítható kárpát-medencei megtelepedése, amely a 890-es években kezdődött el. Hogy a honfoglaló magyarokkal kerültek ide, azt éppen a sírokban talált példányok, mint a balatonszemesi (Somogy m./H),⁵ jánoshalma-kisrátai A sír (Bács-Kiskun m./H)⁶ és Tiszaeszlár-Bashalom II. 7. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m./H)⁷, tanúsítják. Theophilosnak és társuralkodóinak a vereteiből hét solidusról és a csongrád-vendelhalmi (Csongrád m./H) sírból előkerült suberatusról állnak rendelkezésünkre adatok, melyek igen szórta kerültek elő a Kárpát-medencében, ráadásul hármat átlukasztva ékszerként hordtak.⁸ Azon feltételezést, hogy milyen eseménnyel, szerződéskötéssel vagy katonai hadjáratral kapcsolatban kerültek a honfoglaló magyarokhoz, a források hiányában nehéz tisztázni.⁹ A korszak történeti forrásai röviden és hiányosan szólnak a magyarokról. Ennél azonban szükséges figyelembe venni, hogy az aranyérmék a császári kormányzat kül- és belpolitikai eszközei közé tartoztak és ajándékként vagy tributumként kerültek a határokon kívülre. A későbbi történeti források ugyan pénzfizetéseket említenek, azonban hangsúlyozzák a magyarok azon követeléseit, melyek szerint a tárgyalásoknál ruhákat, selymet és egyéb tárgyakat kértek.¹⁰ Így azt is figyelembe kell venni, hogy a szolgálataikért a fizetségüket nem csupán érmékben, hanem más javakban is megkaphatták. Ennek megfelelően I. Basileiosnak (867–886) és fiának, valamint társcsászáranak Kónstantinosnak (868–879) érméit ugyancsak hosszú időn keresztül őrizhették meg. A Kárpát-medencéből három solidus, egy miliarésion valamint egy follis ismert; továbbá még egy solidusa I. Basileiosnak Orsova területéről (ma Orșova, jud. Mehedinți/RO).¹¹

2 Kovács 1989. Lásd még előtanulmányát a Kárpát-medencében előkerült honfoglalás kori bizánci érmékről: Kovács 1983. A német nyelvű monográfia rövidített magyar kiadása, új leletekkel kiegészített katalógussal: Kovács 2011.

3 Lásd pl.: Velter 2002 és Oberländer-Tárnoveanu 2009.

4 Somogyi 1997, 111–121.

5 Költő 1991, 53.

6 Kovács 1989, 33.

7 Kovács 1989, 70.

8 Kovács 1989, 70.

9 Kovács 1989, 136; Oberländer-Tárnoveanu 2009, 569. Egy lehetséges magyarázat a Theophilos solidusok megjelenéséhez lásd: Prohászka i. p.

10 Györffy 1977, 46; Türk et alii. 2009.

11 Kovács 1989, 51.

A bizánci forrásokban a 894. és 895. év eseményeivel kapcsolatban tűnnek fel ismét a magyarok, amikor a kárpát-medencei honfoglalásukról emlékeznek meg.¹² Ennek kiváltó oka az volt, hogy VI. León császár törekedett a katonai képességeik felhasználására a bolgárokkal vívott háborúban. Ezért küldötte, Nikétas Skléros felkereste vezetőiket Árpádot és Kurszánt, akik az ajándékok hatására beavatkoztak a harcokba és győzelmet arattak a Simeon cár által vezetett bolgár seregen. Ezt követően a bizánci császártól kérték bolgár foglyaik kiváltását, amit a császár meg is tett.¹³ Ezt a kapcsolatot a nyugati források is megerősítik, erre utalhat az Annales Fuldenses 896. évi bejegyzése, hogy a magyarok a bizánciakkal békét kötöttek.¹⁴ Ezek szerint Bizánc szövetséget kötött a magyarokkal, amire a 934-ig tartó béke is utalhat.¹⁵ E szövetségkötés numizmatikai emlékei kétségtelenül a bizánci solidusok lehetnének, mely eszközt a császári politika a császárkortól kezdve folyamatosan alkalmazta. Ráadásul az írott források a bolgár foglyok kiváltásánál bizánci pénzfizetésre utalnak,¹⁶ mégis több mint 30 éven keresztül csupán bizánci rézfollisok fordulnak elő a kárpát-medencei leletanyagban.¹⁷

A kárpát-medencei bizánci numizmatikai emlékekanyag összegyűjtése és áttekintése során nem került elő VI. Leónnak (886–912), VII. Kónstantinosnak (913–952) és Zóé Karbonopsinának régenskedése (913–919) idején vert vagy I. Romanosnak (920–944) egyetlen arany- vagy ezüstérméje sem. Viszont a könyvtári kutatásaim során számos olyan korszakbeli rézérmére bukkantam, melyek Kovács László könyvéből kimaradtak. Ezek közé tartozik VI. León szolgálói (ma Svodin, okr. Nové Zámky/SK),¹⁸ I. Romanos gyomai (Békés m./H),¹⁹ valamint VI. Leónnak a pécsi (Baranya m./H) csatornaépítés során előkerült follisa.²⁰ Ezen régi leletekhez még néhány olyan érme társul, melyek Kovács László 1989-ben megjelent könyve óta kerültek elő, mint például VII. Kónstantinos és anyja, Zóé sládkovičovoi (okr. Galanta/SK),²¹ és páty-malómdülői (Pest m./H) follisai.²² A levéltári kutatások során még híradás, leírás állt rendelkezésre I. Romanos báni (ma Bánovce nad Bebravou, okr. Bánovce nad Bebravou/

12 Lásd a források közreadását: Moravcsik 1984.

13 Moravcsik 1984, 59–60; Györffy 2002³, 104; vö. Moravcsik 1953, 41–42; Ostrogorsky 1963, 213. Ezt a kapcsolatfelvételt más források is megemlítik: Györffy 2002³, 122, 202.

14 Györffy 2002³, 202.

15 Moravcsik 1953, 41.

16 Georgius monachus continuatus 2. Ld. Moravcsik 1984, 60: „A türkök azt kérték a császártól, hogy küldjön ki és váltsa ki a bolgár foglyokat, amit a császár meg is tett, elküldvén a fővárosbelieket, hogy váltsa ki azokat.”

17 Bóna 2000, 64.

18 Némethy 1900, 105–106.

19 Marossy 1879, 179.

20 Fejes 1930, 51.

21 Budaj–Čambal 2007.

22 Torbágyi 2007, 296 Nr. 392.

SK),²³ valamint VI. León Esztergom-Zsidódon (Komárom-Esztergom m./H.) talált follisáról.²⁴

A levéltári és könyvtári kutatások során talált érmekkel kiegészítve VI. Leóntól (886–912) tizenkét, VII. Kónstantinostól és Zóétól (913–919) hat, valamint I. Romanostól (919 és 921 között vert) kilenc lelőhelyes follis ismert a Kárpát-medencéből. Ezek közül azonban mindössze három került elő temetkezésből. Míg azonban a dettai (ma Deta, jud. Timiș/RO), a csanytelek-síróhegyi (Csongrád m./H) leletkörülményei meglehetősen bizonytalanok, addig a nyárlőrinc-bogárczó-dűlői (Bács-Kiskun m./H) női sírt régész bontotta ki.²⁵ A dettai sírból mindössze egy VI. León follis jutott a temesvári múzeumba, egyéb mellékletekről nem szólnak a híradások.²⁶ A csanytelek-síróhegyi (Csongrád m./H) temetőben megbolygatott fél tucat sír múzeumba vitt mellékletei között volt VI. León lyukas, erősen megkopott follisa.²⁷ A temetőt azonban az egyéb mellékletek inkább 11. század első felére datálják. Ugyancsak lyukas és kopott, azonban VII. Kónstantinos és Zóé-féle follis, volt a nyárlőrinc-bogárczó-dűlői (Bács-Kiskun m./H) női sírban.²⁸ Az ékszerként a nyakban viselt kopott érme klasszikus rozettás lószerszámveretekkel együtt került elő, amelyek alapján a sírba helyezés még 950 előtt történt.²⁹

A VI. León és I. Romanos uralkodása közötti időszak follisainak kárpát-medencei elterjedése sajátos képet mutat. VI. León (886–912) tizenkét follisa igen nagy szórásban, Erdély kivételével szinte az egész Kárpát-medencéből került elő (1. térkép). A meghatározható veretek között a BMC 8 típusba tartozó érme van többségben, azonban más típusú veretek is előfordulnak. Ezzel szemben VII. Kónstantinos és Zóé (914–919) hat follisából három a Felvidék délnyugati részén került elő. Az érme nagy része a BMC 1-es típusba tartozik. I. Romanos (919–921 közötti időből) kilenc follisa különféle típusokba tartozik, koncentrációjuk az Alföld középső részén figyelhető meg.

A kárpát-medencei bizánci érmeforgalom e sajátos jelenségére egyedül Kovács László próbált magyarázatot adni: „...s a csekély értékű (csaknem értéktelen?) rézpénzek túlsúlyából az gyanítható, hogy legalábbis ezek egy része (többsége?) inkább a tárgyalt időszak végén, a Iohannes Tzimiskes császár trónra léptével (969) kezdődő szakasz lelete lehetett...”³⁰ E feltevése azonban teljesen megalapozatlan, mivel VI. León, VII. Kónstantinos és Zóé, valamint I. Romanos follisai még a 10. század első negyedében jutottak a Kárpát-medencébe, amit a bizánci rézérme 921-től egészen Ióánnés Tzimiskés uralkodásáig való teljes hiánya is alátámaszt. Magyarázatot e jelenségre a nomináliák korábban már említett különféle szerepe és használata kínál. A rézpén-

23 Prohászka 2013, 473.

24 Nevizánszky–Prohászka i. p.

25 Horváth 2009.

26 Kovács 1989, 25, Nr. 77.

27 Kovács 1989, 23, Nr. 63.

28 Horváth 2009, 107.

29 Horváth 2009, 108–110.

30 Kovács 2011, 68.

zek ugyanis a Bizánci Birodalom határain belül a hétköznapi élet kellékei voltak, mely szerepüket még a határzónában is elláthatták.³¹ Ugyan felvetődött annak lehetősége, hogy a magyarok és más népcsoportok katonai szolgálataikért fizetségül kapták a rézpénzeket.³² Ez azonban az értékük miatt nem állja meg a helyét, mivel a follisokkal elsősorban a mindennapi élethez szükséges termékekért (élelmiszerekért, borért stb.) fizettek, míg a magyarok által annyira óhajtott luxusjavakért (szövetek, csatok, ékszerek stb.) aligha. Pedig a források ez irányú kéréseit/követeléseiket többször is említik.³³ A bizánci tartományokban és a városokban a gazdaság és kereskedelem élénkülését jelzi VI. León rézerméinek ugrásszerű növekedése.³⁴ Így a follisok egyrészt a kiskereskedelemben részt vevő személyekkel, másrészt a Bizánci Birodalomban szerepet vállaló magyar katonákkal kerülhettek a Kárpát-medencébe. Az első lehetőség esetében a magyar kereskedőknek bizánci piacokon való megjelenése kínálhat magyarázatot, e kereskedők áruikat elcserélték és részben ekkor juthattak follisokhoz, melyeket a kocsmában, piacon stb. elköltöttek, viszont számos érme a tarsolyban maradván a Kárpát-medencébe jutott. A másik lehetőséget bizonyos mértékben az írott források is alátámasztani látszanak, mivel türk/magyar harcosok a 10. század elejétől zsoldosként vagy testőrként szolgáltak Bizáncban.³⁵ Szolgálataikért nagy valószínűséggel bizánci javakban részesültek és a follisok itt is a mindennapi élethez szükséges áruk ellentételezésére szolgáltak, melyek ugyancsak tarsolyaikban maradván kerültek vissza hazájukba. A 894/895-ös év eseményeivel kapcsolatban már utaltunk arra, hogy a magyarok a bizánci császártól kérték bolgár foglyaik kiváltását, amit a császár meg is tett.³⁶ Ekkor azonban minden bizonnyal a foglyok kiváltása nem aranyban, hanem különféle javakban történt. A bizánci politika széles eszköztárral rendelkezett a határai mentén feltűnő különféle népek esetében. A vezető réteg megnyerése ugyanis csupán részben történt solidusokkal, emellett különféle szöveteket, ékszereket és fegyvereket szintén kaptak ajándékba. Hogy a magyar vezető réteg részesült-e és ha igen, milyen támogatásokban a 10. század első negyedében, arról forrásaink hallgatnak.³⁷ VI. León megjegyzése azonban arra mutat, hogy jelentőségük növekedése a Bizánci Birodalom biztonságpolitikájában csak később következett be.³⁸ Mint azt érmék alapján látni lehet, ez a változás a 920-as években következhetett be.

31 Lásd pl.: Oberländer-Tárnoveanu 2009, 569.

32 Oberländer-Tárnoveanu 2009, 572.

33 Lásd a forrásokat: Kovács 2011, 99–138.

34 Custurea 2000, 90, Tab. 1. és 206–207.

35 Moravcsik 1953, 49; Makk 1996, 15; vö. A bizánci csatok tekintetében: Schulze-Dörrlamm 2009, 240–244; Schulze-Dörrlamm 2010, 245.

36 Moravcsik 1984, 59–60; Györffy 2002³, 104; vö. Moravcsik 1953, 41–42; Ostrogorsky 1963, 213. Ezt a kapcsolatfelvételt más források is megemlítik: Györffy 2002³, 122, 202.

37 Györffy 1977, 46. A ruhákhoz és a selyemszövethez lásd: Türk et alii. 2009.

38 Erre utalnak VI. León taktikájának sorai: Leo Sapiens XVIII, 76: „... mert ők most sem szomszédaink, sem nem ellenségeink, sőt inkább arra törekednek, hogy a rómaiak alattvalóinak mutatkozzanak.” A forrással kapcsolatban l. Moravcsik 1951, osz.

Bóna István a honfoglaló magyarságról írt könyvében hangsúlyozta, hogy a bizánci solidusok 934 előtt a Kárpát-medencében alig fordulnak elő és a magyarok ekkor, elsősorban a Thrákia ellen intézett támadás során jutnak arany- és ezüstérmék birtokába.³⁹ Véleménye szerint az ekkor kapott arany és ezüst váltja ki a későbbi hadjáratokat, melyekkel nyugaton egyre inkább elapadó forrásaikat próbálták pótolni.⁴⁰ E feltételezésnek azonban ellentmond a numizmatikai leletanyag, mivel a 920-as évektől megváltozik a kárpát-medencei bizánci érmék összetétele. I. Romanos rézpénzei mellett ugyanis megjelennek I. Romanos és VII. Kónstantinos 919–921 között, valamint I. Romanos és Christophoros 921–927(?) között vert solidusai. Míg I. Romanos két aranya közül az egyik a gályai kincsleletből ismert,⁴¹ addig I. Romanos és Christophoros hét solidusából kettő kincsleletben (Tokaj; Székelyudvarhely, Odorheiu Secuiesc, jud. Harghita/RO); kettő pedig sírokban (Hajdúsámson-Majorsági földek 3. sír /Hajdú-Bihar m./H/ és Iza-Leányvár I. 79. sír /okr. Komarno/SK/) került elő, mely utóbbiakat átlukasztva ékszerként vagy amulettként viselték.⁴² E változás hátterében a kiújuló bizánci–bolgár háborúkat kereshetjük, mely mindkét fél számára felértékelte a szomszédos népeket mint potenciális szövetségeseket. Ez a 917-es vesztes anchialosi csata majd Hadrianopolis 922-ben történt eleste után a bizánci kormányzat számára vált különlegesen fontossá.⁴³ A források alapján a császári udvar többször tett kísérletet a 920-as években a magyarok bevonására a besenyők és bolgárok elleni harcokba, azonban törekvései a kutatás véleménye szerint nem jártak eredménnyel.⁴⁴ Minden bizonnyal ezen kísérletek emlékei I. Romanos és VII. Kónstantinos 919–921 között, valamint I. Romanos és Christophoros 921–927(?) közötti időszakban vert solidusai. Ez egészen Péter bolgár cár hatalomra kerülésig (927) tartott, ebben az évben Bizánc és a bolgárok békét és szövetséget kötöttek.⁴⁵ Így VI. León, VII. Kónstantinos és Zóé, valamint I. Romanos follisai a 10. századi bizánci–magyar kapcsolatok sajátos emlékei, melyek a Bizáncban megfordult kereskedők és harcosok tarsolyában juthattak a Kárpát-medencébe.

39 Georgius monachus continuatus 3. = Moravcsik 1984, 60; Moravcsik 1953, 46; Bóna 2000, 64.

40 Makk 1996, 16; Bóna 2000, 62.

41 A gályai kincsben még további solidusai is lehettek I. Romanosnak.

42 Kovács 1989, 30, 33.

43 Bóna 2000, 62.

44 Makk 1996, 16.

45 Ostrogorsky 1963, 223; Makk 1996, 16.

Katalógus

Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Budapest-Csepel (Pest m./H)	Follis BMC 8–10 (886–912)	Kovács 1989, 22, Nr. 55.
2	Csanytelek-Síróhegy (Csongrád m./H)	Follis BMC 8 (886–912)	Kovács 1989, 23, Nr. 63.
3	Detta (jud. Timiș/RO)	Follis	Kovács 1989, 25, Nr. 77.
4	Eger (Heves m./H)	Follis BMC 8 (886–912)	Kovács 1989, 82, Nr. 875.
5	Esztergom-Zsidód (Komárom-Esztergom m./H)	Follis BMC 7 (886–912)	Nevizászký–Prohászka i. p.
6	Kecskemét (Bács-Kiskun m./H)	Follis	Prohászka 2013, 473.
7	Nagykanizsa (Zala m./H)	Follis BMC 9 (886–912)	Kovács 1989, 82, Nr. 877.
8	Orșova (jud. Mehedinți/RO)	Follis	Kovács 1989, 51, Nr. 263.
9	Pécs (Baranya m./H)	Follis BMC 8 (886–912)	Fejes 1930, 51 Nr. 526.
10	Pér (Győr-Moson-Sopron m./H)	Follis	FMRU 2, 127.
11	Svodin [Szölgyén] (okr. Nové Zámky/SK)	Follis BMC 8 (886–912)	Némethy 1900, 105–107.
12	Tiszabercel-Sárgapart (Szabolcs-Szatmár-Bereg m./H)	Follis	Istvánovits 2003, 186.

I. táblázat: VI. León pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében (1. térkép).

Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Krizovany nad Dudváhom [Vágkeresztúr] (okr. Trnava/SK)	Follis BMC 1 (913–919)	Kolniková – Hunka 1994, 93.
2	Nyárlőrinc-Bogárzó-dűlő (Bács-Kiskun m./H)	Follis BMC 1 (913–919)	H. Tóth–Horváth 1991, 40.
3	Páty-Malom dűlő (Pest m./H)	Follis BMC 1 (913–919)	Torbágyi 2007, 296
4	Sladkovičovo [Diószeg] (okr. Trnava/SK)	Follis BMC 2 (913–919)	Budaj–Čambal 2007, 241.
5	Timișoara Hősök temetője [Temesvár] (jud. Timiș/RO)	Follis BMC 1 (913–919)	Kovács 1989, 69, Nr. 374.
6	Vel'ky Grob [Magyargurab] (okr. Galanta/SK)	Follis	Hunka 2009, 399.

II. táblázat: VII. Kónstantinos és Zóé pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében (2. térkép).

Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Bánovce nad Bebravou [Bán] (okr. Bánovce nad Bebravou/SK)	Follis BMC 11–29 (919–921)	Prohászka 2013, 473.
2	Gyoma (Békés m./H)	Follis BMC 11–29 (919–921)	Marossy 1879, 179.
3	Kecskemét (Bács-Kiskun m./H)	Follis BMC 11–29 (919–921)	Kovács 1989, 175, Nr. 1120.
4	Kiskunfélegyháza (Bács-Kiskun m./H)	Follis BMC 15 (919–921)	Kovács 1989, 83, Nr. 886.
5	Lovrin (jud. Timiș/RO)	Follis BMC 14 (919–921)	Kovács 1989, 43, Nr. 214.
6	Nagykörös (Pest m./H)	Follis BMC 11–29 (919–921)	Prohászka 2013, 474.

7	Ócsa-Mádencia-erdő környéke (Pest m./H.)	Follis	Kovács 2011, 163.
8	Szeged-Felső tanya (Csongrád m./H)	Follis	Kovács 1989, 61, Nr. 323.
9	Tata (Komárom-Esztergom m./H)	Follis BMC 14 (919–921)	Kovács 1989, 83, Nr. 896.

III. táblázat: I. Romanos pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében (3. térkép).

IRODALOM

BMC = W. W. WROTH, *Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum*. Vol. 2. London 1908.

Bóna 2000 = BÓNA I., *A magyarok és Európa a 9–10. században*. Budapest 2000.

Budaj – Čambal 2007 = M. BUDAJ – R. ČAMBAL, *Byzantská minca z 10. storočia zo Sládkovičova*. *Slovenská Numismatica* 18 (2007) 241–245.

Custurea 2000 = G. G. CUSTUREA, *Circulația monedei bizantine în Dobrogea (secolele IX–XI)*. Constanța 2000.

Fejes 1930 = FEJES GY., *Római pénzlet Pécs város csatornázásánál. A Pécs-Baranya-megyei Múzeum Egyesület Értesítője* 11 (1930) 18–54

FMRU 2. = V. LÁNYI (Hrsg.), *Fundmünzen der römischen Zeit in Ungarn*. Band II. Komitat Győr-Moson-Sopron. Berlin–Budapest 1993.

Gedai 1969 = I. GEDAI, *Fremde Münzen in Karpatenbecken aus den 11–13. Jahrhunderten*. *Acta Archaeologica Hungarica* 21 (1969) 105–148.

Györffy 1977 = GYÖRFFY Gy., *István király és műve*. Budapest 1977.

Györffy 2002³ = GYÖRFFY GY., *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Kortársak és krónikások híradásai*. Budapest 2002³.

Horváth 2009 = HORVÁTH M. A., *Honfoglalás kori női sír Nyárlőrincről*. In: „*In terra quondam Avarorum...*”. Ünnepi tanulmányok H. Tóth Elvira 80. születésnapjára. Szerk. Somogyvári Á. – V. Székely Gy. Kecskemét 2009, 101–122.

Hunka 2009 = J. HUNKA, *Finds of Byzantine Coins from the 5th–10th century from the northern part of the Carpathian Basin*. In: *Byzantine Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century*. Proceedings from the conference organised by Polish Academy of Arts and Sciences and Institute of Archaeology University of Rzeszów under patronae of Union Académique International (Programme No. 57 Moravia Magna) Kraków, 23–26 IV 2007. Moravia Magna, Seria Pologna 3. Ed. by M. Wołoszyn. Kraków 2009, 395–401.

Istvánovits 2003 = ISTVÁNOVITS E., *A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékanyaga. Régészeti gyűjtemények Nyíregyházán 2*. Nyíregyháza 2003.

Kolniková – Hunká 1994 = É. KOLNIKOVÁ – J. HUNKA, *Nálezy mincí na Slovensku*. IV. Nitra 1994.

Kovács 1983 = L. KOVÁCS, *Byzantinische Münzen in Ungarn des 10. Jahrhunderts*. *Acta Archaeologica Hungarica* 35 (1983) 133–154.

Kovács 1989 = L. KOVÁCS, *Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit. Archäologische Untersuchung der arabischen, byzantinischen, westeuropäischen und römischen Münzen aus dem Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts*. *Fontes Archaeologici Hungariae*. Budapest 1989.

Kovács 2011 = KOVÁCS L., *A magyar kalandozások zsákmányáról*. Budapest 2011.

Költő 1991 = KÖLTŐ L., *Balatonszemes, Landler Jenő u. Régészeti Füzetek I.* 42 (1991) 53.

Makk 1996 = MAKK F., *Magyar külpolitika (896–1196)*. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 2. Szeged 1996.

Marossy 1879 = MAROSSY J., *Jelentés a békésmegyei muzeum igazgatójának a tárlat 1879-ik évi gyarapodásáról. A Békésmegyei régészeti és művelődéstörténelmi társulat évkönyve* 5 (1879) 176–185.

Moravcsik 1951 = MORAVCSIK Gy., Bölcs Leó taktikája, mint magyar történeti forrás. *Századok* 85 (1951) 334–353.

Moravcsik 1953 = MORAVCSIK Gy., Bizánc és a magyarság. Budapest 1953.

Moravcsik 1984 = MORAVCSIK Gy., Az Árpád-kori magyar történelem bizánci forrásai (*Fontes Byzantini historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Árpád descenduntium*). Budapest 1984.

Némethy 1900 = NÉMETHY L., Az „Esztergom-vidéki Régészeti és Történelmi Társulat” régiség-gyűjteményének leltára. *Az Esztergom-vidéki Régészeti és Történelmi Társulat harmadik évkönyve*. Esztergom 1900, 95–143.

Nevizánszky-Prohászka i. p. = NEVIZÁNSZKY G. – PROHÁSZKA P., *Komárom-Esztergom megye 10–11. századi sír- és kincsleletei*. I. p.

Oberländer-Târnoveanu 2009 = E. OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU, The Byzantine Empire and the territories north of the Lower Danube (9th –early 11th c.). The numismatic evidence. In: *Byzantine Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century*. Proceedings from the conference organised by Polish Academy of Arts and Sciences and Institute of Archaeology University of Rzeszów under patronae of Union Académique International (Programme No. 57 Moravia Magna) Kraków, 23–26 IV 2007. Moravia Magna, *Seria Pologna* 3. Ed. by M. Wołoszyn. Kraków 2009, 561–580.

Ostrogorsky 1963 = OSTROGORSKY G., *Geschichte des Byzantinischen Staates*. München 1963.

Prohászka 2013 = Prohászka P., *Észrevételek a Kárpát-medence honfoglalás és államalapítás kori bizánci éremforgalmához*. In: *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei*. Tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára. Szerk.: Révész L. – Wolf M. Szeged 2013, 471–492.

Schulze-Dörrlamm 2009 = M. SCHULZE-DÖRRLAMM, *Byzantinische Gürtelschnallen und Gürtelbeschläge im Römisch-Germanischen Zentralmuseum*. Teil 2. Kataloge Vor- und Frühgeschichtlicher Altertümer 30, 2. Mainz 2009.

Schulze-Dörrlamm 2010 = M. SCHULZE-DÖRRLAMM, Der Handel mit byzantinischen Metallwaren aus archäologischer Sicht (Gürtelschnallen, Frauenschmuck, Zaumzeug, Bronzegefäße). In: *Handelsgüter und Verkehrswege Aspekte der Warenforschung im östlichen Mittelmeerraum (4. bis 14. Jahrhundert)*. Hrsg.: E. Kislinger – J. Koder – A. Külzer. Veröffentlichung zur Byzanzforschung 18. Wien 2010, 241–274.

Somogyi 1997 = P. SOMÖGYI, *Byzantinische Fundmünzen der Awarenzeit*. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 5. Innsbruck 1997.

Torbágyi 2007 = TORBÁGYI M., Páty-Malom dúlő 1997–1999. évi ásatás érmeinek értékelése. *Studia Comitatus* 30 (2007) 276–299.

H. Tóth – Horváth 1991 = H. TÓTH E. – HORVÁTH A., Nyárlőrinc-Bogárzódúló. *Régészeti Füzetek* I. 43 (1991) 40.

Türk et alii. 2009 = A. TÜRK – Á. BOLLÓK – M. KNOTIK – P. LANGÓ – K. E. NAGY, Textile Remnants in the Archaeological Heritage of the Carpathian basin from the 10–11th century. *Acta Archaeologica Hungarica* 60 (2009) 147–221.

Velter 2002 = A.-M. VELTER, *Transilvania în secolele V–XII*. București 2002.

„WAS IN DER TASCHE BLIEB ...“

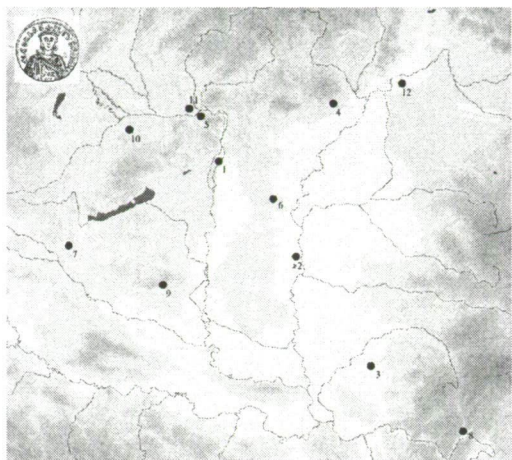
BEMERKUNGEN ZUM BYZANTINISCHEN MÜNZVERKEHR IM ERSTEN VIERTEL
DES 10. JAHRHUNDERTS

Die Münzen im frühungarischen Fundmaterial sind die Zeugen der Interaktionen der Ungarn mit der westeuropäischen, byzantinischen bzw. arabischen Welt. Sie gelangten hauptsächlich durch die Streifzüge, aber auch durch Handelskontakte oder als Sold, Geschenk und Jahrgelder zu den Ungarn. Nur in Byzanz verfügte man über ein Münzsystem mit verschiedenen Nominalien; wobei das Wirtschafts- und Geldsystem dem Solidus zu Grunde lag. Während Goldmünzen wegen ihres hohen Werts eher im Außenhandel benutzt oder als Geschenke, Lohn und Sold für die zivile und militärische Oberschicht ausgegeben wurden, zahlte man im täglichen Leben mit silbernen Miliariesien bzw. kupfernen Folles. Umso aussagekräftiger sind ihr Auftreten und ihre Verwendung außerhalb der byzantinischen Grenzen, da sie mehr über die wirtschaftlichen Beziehungen mit dem Byzantinischen Reich verraten. Im Beitrag wird ein Phänomen des byzantinischen Münzverkehrs im Karpatenbecken untersucht, warum im ersten Viertel des 10. Jahrhunderts nur byzantinische Kupfermünzen vorkommen. Dazu wurden alle veröffentlichten Folles in einem Katalog aufgenommen, was mit alten und neuen Funden aus der Literatur bzw. aus den Archiven ergänzt wurde.

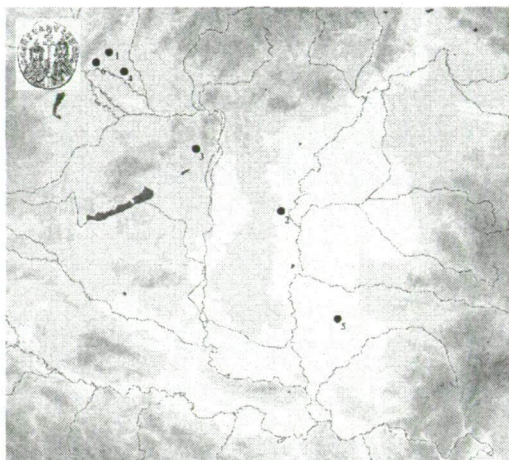
Die Ungarn tauchen in den byzantinischen Quellen erst mit den Ereignissen um die Jahren 894 und 895 auf, die ihre Landnahme im Karpatenbecken beschreiben. Kaiser Leon nutzte die militärischen Fähigkeiten der Ungarn gegen die Bulgaren aus. Mit Geschenken konnte er eine Teilnahme der Ungarn an den Kampfhandlungen erreichen, die zu einem Sieg über das bulgarische Heer des Kaisers Symeon führte. Sie baten sogar den Kaiser um den Freikauf der bulgarischen Gefangenen. Demnach mussten sie mit Byzanz ein Bündnis gehabt haben, worauf der bis 934 anhaltende Frieden hinweisen könnte

Obwohl die Quellen auf byzantinischen Geldzahlungen hindeuten, kommen mehr als 30 Jahre lang nur byzantinische Bronzemünzen im Karpatenbecken vor. Die elf Folles des Leon VI. (886–912), die sechs des Konstantin VII. und Zoe (913–919), sowie die acht Münzen des Romanos I. (919–921) kamen auf dem Gebiet des gesamten Karpatenbeckens zum Vorschein. Diese Münzen wurden entweder von Händlern, oder vielleicht von jenen Soldaten nach Hause gebracht, welche ab dem Anfang des 10. Jahrhunderts als Söldner oder Leibgardisten in der byzantinischen Armee dienten.

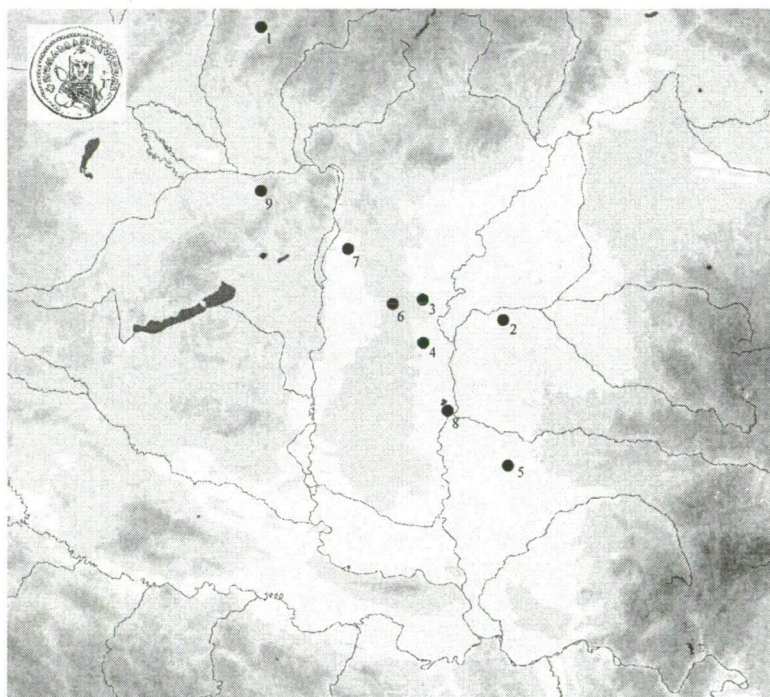
Ab den 920-er Jahren ist eine Veränderung im Zustrom bemerkbar. Neben den Bronzemünzen des Romanos I. erscheinen die Solidi des Romanos I. und Konstantin VII. (919–921), sowie des Romanos I. und Christophoros (921–927?), was auf die Zunahme der Bedeutung von Ungarn hindeuten könnte. Das Auftreten der Solidi könnte mit den byzantinisch-bulgarischen Kriegen in Verbindung stehen, als Byzanz mit Hilfe diesen neue Verbündeten gewinnen wollte.

1. térkép: VI. León pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

2. térkép: VII. Kónstantinos és Zsóé pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

3. térkép: I. Romanos pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében